

směry v ekologii neměly dostatečnou záso- bu vědecky ověřených poznatků. Opíraly se o empirická data, která mohla pomoci při řešení lokálních problémů, ale nemusela mít zcela obecnou platnost. Ekologie byla proto považována za „měkkou“ vědu. Výsledkem bylo, že tuto roli ochotně převzali skupiny nadšenců a posléze i novináři. Ekologii zkrátka rozuměl každý, kdo se trochu zajímal o přírodu. Fakta se míchala s pocity a emocemi, určitým pocitem „oprávněného“ mesiášství a vedla ke vzniku četných občanských organizací.

Mohl jsem to dobře pozorovat na názo- rech a vědomostech studentů, kteří přichá- zeli v 80. a 90. letech na fakultu. Téměř všichni byli ovlivněni pojetím ekologie jako ochrany přírody a životního prostředí lidské populace. Obtížně chápali, nebo do- konce aktivně oponovali definici oboru jako teoretické vědní disciplíny nezávislé na podobných aktivitách společnosti. V disku- zích používali spíše citové a společenské argumenty, které nemohly obstát při srovná- ní s výsledky získanými v kontrolovaných experimentech nebo s dlouhodobě statis- ticky průkaznými, nebo naopak neprůkaz- nými trendy různých změn v přírodě.

Díky těmto zkušenostem je můj poměr k podobným organizacím dodnes ambiva- lentní. Uznávám, že kvalita argumentace ochránců přírody se postupně zlepšila a část jejich představitelů má příslušné biologické vzdělání. Je také jasné, že při státních zásazích do velkých krajinných celků nebo veřejné správy na lokální úrovni je oponentura veřejnosti v demo- kratickém státě naprosto zásadní. Emoční náboj některých akcí je pro veřejnost lépe pochopitelný než suchá argumentace pod- ložená fakty, ale propojení s ekologií jako vědou přináší často pro obor více škody než užítku. Projevuje se i současnou ne- důvěrou v ekologickou argumentaci nebo i despektem, který je podložen řadou zby- tečných a málo vědecky fundovaných akcí v minulosti. V diskuzích se studenty se také často objevovala nechuť akcepto- vat neschopnost teoretické ekologie navr- hovat jednoduchá řešení některých pro- blémů. Nezdálo se jim, že zkrátka některé jevy v přírodě dosud nemáme dostatečně prostudované. Nemůžeme pak zodpověd- ně předpovědět, jak budou biologické systémy reagovat na některé navrhované zásahy.

Protože téměř všechny podobné otázky se dotýkají ekonomické a politické sféry, je výsledkem naprosté zmatení pojmů, často komické argumenty a spory vášnivých za- stánců „jediny“ pravd. Veřejné debaty pak vypadají jako střetávání různých sekt, při nichž si vjíždějí do vlasů skupiny orto- doxních fanatiků. K tomu vědní obor eko- logie nemůže nic říci. Přesto se ekologie od dob mého studia posunula k mnohem hlubšímu poznání mechanismů, které určí- jí chování velkých přírodních celků nebo složitě strukturovaných společenství orga- nismů. Je mnohem propojenější s řadou dalších i nebiologických oborů. Její zájmová oblast bude vždy zasahovat do praktických problémů řešených na úrovni státní správy, a tak i nadále bude hrozit možnost zneuži- tí, nebo naopak odmítnutí výsledků vědec- kého bádání třeba ekonomy či politiky.

Vladimír Kořínek bezesporu představuje pro vědeckou a vysokoškolskou veřejnost autoritu spojující badatelskou racionalitu a tvořivost, učitelskou empatii, státní přístup k univerzitní instituci a etické motivace.

Jan Květ

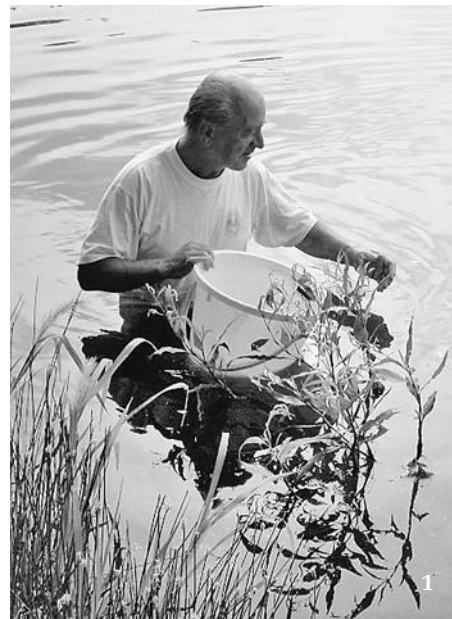
Několik vzpomínek na Štěpána Husáka – k jeho nedožitým 80. narozeninám

V posledním dni loňského roku jsme si připomněli nedožití osmdesátiny RNDr. Štěpána Husáka, CSc., významného botanika a mimo jiné i dlouholetého člena redakční rady časopisu Živa. Nejdůležitější výsledky Štěpánovy vědecké a odborné práce jsou podrobně popsány v článku k jeho 70. narozeninám (Živa 2010, 1: IV–V), o 10 let dříve jsem hodnotil jeho botanické působení u příležitosti šedesá- tin (Preslia 2000, 72: 543–552). Poslední odborný článek shrnující život a dílo Ště- pána Husáka vyšel až po jeho smrti (Živa 2014, 6: CXLIV–CXLV). Text, který začíná- te číst, si díky existenci této obsáhlé „data- báze“ může dovolit pokus podívat se na jeho pozoruhodnou osobnost poněkud jinak. Učiňme tak prostřednictvím několi- ka z mnoha příběhů ze Štěpánova života, jichž jsem byl svědkem buď přímým, nebo nepřímým. Nejživější bývají vzpomínky z mladších let lidského života. Proto i zde takové převažují.

Se Štěpánem jsem se poprvé setkal počátkem jara 1965, kdy se přihlásil do konkurzu na místo technika v našem eko- logickém oddělení Botanického ústavu teh- dejší Československé akademie věd (ČSAV) v Brně. V konkurzu se asi ze 6 uchazečů umístil jako druhý v pořadí a zamlouval se nám. Byli bychom ho přijali společně s Jo- sefem Svobodou (blíže o něm Živa 2019, 4: XCIV–XCVI), který byl v pořadí první. To však nešlo, místo bylo jen jedno. Ale o rok později, kdy naše oddělení obdrželo tři nová systemizovaná místa pro výzkum

v Mezinárodním biologickém programu (IBP, 1965–74), jsme Štěpána přijali již bez konkurzu a stal se naším velmi platným spolupracovníkem a kamarádem. Při za- městnání dalkově studoval botaniku na Přírodovědecké fakultě dnešní Masaryko- vy univerzity (tehdy Univerzity J. E. Pur- kyně). Pro svou diplomovou práci přijal téma, které jsem mu navrhl: Vliv různých způsobů letní seče na porosty rákosu obec- ného a orobince úzkolistého. Zapadlo do širší tematiky produkční ekologie rybní- čních pobřežních porostů, s níž jsme se účastnili výzkumu produktivity mokřadů v IBP. Štěpánovy pokusné plochy byly na pobřeží rybníka Nesytu v dnešní národní přírodní rezervaci a Ramsarské lokalitě Lednické rybníky, kde probíhala většina jihomoravského mokřadního výzkumu pro IBP. Oficiálním vedoucím Štěpánovy diplomky byl nedávno zesnulý doc. Jiří Vi- cherek, pracovník univerzity (Živa 2019, 2: XLIX); mně po dohodě s ním připadla úloha konzultanta.

Od té doby až do svého odchodu na věč- nost 25. října 2014 patřil Štěpán po většinu času (mimo léta 1973–75, kdy ho pracovní úkoly připoutaly k průhonickému pracovi- ští ústavu) mezi mé nejbližší spolupra- covníky, což nám oběma přineslo mnoho společných zážitků. Ty, jež si obzvláště rád pamatuji pro jejich význam nebo zvlášt- nost, tvoří jakýsi časový řetězec; z něj jich pro tento článek mohu vybrat jen několik málo. Při širokém záběru Štěpánových zájmů nelze přitom zůstat pouze na poli

1 Štěpán Husák při odběru vodních makrofyt pro jejich výstavu při limnologickém kurzu pro účastníky z rozvojových zemí (podrobnosti v textu). Rybník Stehlík u obce Klec na Třeboňsku. Foto J. Květ

odborném, odměnou za toto vybočení snad bude bližší pochopení Štěpánovy pozoruhodné osobnosti. Jejím výrazným rysem byla i celoživotní solidarita s každým společenstvím, jehož se ze své vůle stal součástí. To platilo též pro naše neformální pracovní skupiny pro výzkum mokřadů – nejprve brněnskou a později i třeboňskou.

Na Lednických rybnících jsme měli základnu v maringotce u Hraničního zámečku na západním konci rybníka Hlohoveckého. Vše podstatné, co se v maringotce a kolem ní včetně terénu dělo, jsme zaznamenávali v Maringotčině zápisníčku, kronice o dvou svazcích, kterou Štěpán

opatruval jako oko v hlavě do konce svého života; tuto funkci jsem zdědil a hledám pokračovatele. Hala zámečku, někdejší oranžerie, nám sloužila jako „multifunkční zařízení“ – laboratoř pro první zpracování a měření vzorků rostlin a půd nebo sedimentů odebraných z terénu, kuchyně s jídelnou a společenská místnost v době nepohody. Vzorky kořenů a oddenků rákosu, orobinců atd. bylo ovšem nutno předeem vyprat. Dělo se tak v nejbližším rybníčku v soustavě výtažníků mezi rybníky Nesytem a Hlohoveckým. Na podzim 1971 přišlo zimní počasí již v listopadu, kdy některé vzorky ještě čekaly na své vyprání, ale rybníček zamrzl a led pokryl sněh. Štěpán situaci vyřešil tak, že vysekal dostatečně velký otvor v ledu, statečně vstoupil v dlouhých holínkách do ledové vody a v silonové síti oddenky a kořeny propíral po několik hodin, dokud nebyly všechny vzorky čisté.

Při některých podzimních výloveh Nesytu se v přízemní hale Hraničního zámečku konaly večerní rybí hody, spojené s neformální soutěží v přípravě jídel. Štěpánova úloha zpravidla spočívala v očištění a vykuchání zakoupených ryb, nejen kaprů, ale i štik a candátů, jichž se pak ujímali kuchaři z řad pracovníků všech institucí účastnících se výzkumu jihomoravských i jihočeských rybníků a jejich pobřeží. Svě zkušenosti s přípravou ryb zúročil Štěpán při naší společné výpravě na Ukrajinu v září 1976. Tam nás nyní bohužel také již zesnulý kyjevský kolega a dobrý kamarád Valerij Gorbik přivedl na Kyjevskou přehradní nádrž na Dněpru ke studiu produkční ekologie porostů vodních makrofyt. Významnými dodavateli stravy nám tam byli profesionální rybáři z lodi kotvící nedaleko našeho výzkumného plavidla, kde jsme též bydleli. Jednou jsme si od rybářů koupili velkou štiku. Před její přípravou do kuchyně Štěpán zapožoval mně jako fotografovi s udicí, s níž jako by vytahoval z vody ulovenou štiku. Touto fotkou jsme pak ze žertu ošálili ředitele Botanického ústavu Slavomila Hejného, který Štěpánovi „úlovek“ jistě přál, ale jako náruživý rybář současně litoval, že s námi nebyl a nemohl z dněperských vod ulovit podobně velkou rybu sám.

Jiná zahraniční cesta nás přivedla v r. 1981 na evropské pracovní zasedání o vodních makrofytech do biologické stanice u městečka Illmitz na rakouském pobřeží Nezdiderského jezera. Vezl nás tam autem náš brněnský kolega Jan Gloser. Hranici jsme přejížděli v Bratislavě-Petržalce, kde se celník nepříjemně dotazoval, proč nejedeme přes přechod nejbližší k Brnu, v Mikulově. O 180 stupňů však na jedinou změnil tón z arogantního na servilní, když našel v pase jednoho z nás jméno Husák. Asi si pomyslel: „co kdyby to byl příbuzný prezidenta?“ Při exkurzích během pracovního zasedání silně vynikla Štěpánova znalost panonské flóry jezera a jeho mokřadního i stepního okolí. Na zpáteční cestě jsme z brněnského auta vystoupili a ubytovali se v Drasenhofenu, poslední rakouské obci před československou hranicí. Odtud jsme se dopoledne dalšího dne vypravili k hraniční linii, abychom se z rakouské strany podívali na rybník Nesyt. U rakouské výstražné tabulky

2 Štěpán Husák s vnučkou Ellou, dcerkou jeho starší dcery Lucie Tsoref, při rodinném setkání u mladší dcery Jitky Malinkové v Morkůvkách u Brna v létě 2012. Foto L. Tsoref

a pozorovatelný našich pohraničnicků za ní (odkud jsme byli bedlivě sledováni) se najednou vztekle obořil a vyskakoval až k našim kolenům křeček jako chabový, byť nevědoucí, obránce hranice zemí „tábora míru“. Možná zabránil trapasu, který by určitě vyvolalo naše nelegální překročení hranice opačným směrem, než o jaký se tehdy naši občané spíše zajímali.

Na pobřeží Nesytu na dohled od hranice leží také jedno z posledních ještě existujících jihomoravských slanisek, jež má nyní statut národní přírodní rezervace. Štěpán, jako výborný znalec rostlin, do Maringotčina zápisníčku pro potřeby ostatních spolupracovníků již v r. 1969 sepsal všechny tehdy tam rostoucí druhy slanobytných rostlin – halofytů obligátních i fakultativních – s charakteristikami jejich dílčích stanovišť. Ostatně z jeho kandidátské disertace (obdobě dnešní doktorské disertace) získáme cenný souborný obraz stavu vegetace všech Lednických rybníků v 70. letech 20. století. S revizí stavu vegetace tehdy poloprázdného rybníka Nesyt je spojena i poslední Štěpánova expedice v jeho životě; také jsem se jí zčásti účastnil. Za cenu velkého vypětí sepsal tehdy Štěpán fytoocenologické snímky a nedal si vzít ani odběr půdních vzorků ze dna Nesytu – až do chvíle, kdy si, ač nerad, musel přiznat únavu, a polní lopatku předal kolegyni Andree Kučerové. Bylo to 20. srpna 2014, jen dva měsíce a několik dní před tím, než musel opustit tento svět, dva a půl měsíce před svými pětasedmdesátinami. Právem se obával, že se jich nedožije, když jsem s ním mluvil úplně naposledy, krátce před jeho asi desetidenní hospitalizací.

O necelé tři roky později vyšla poslední publikace, k níž dal Štěpán podnět a na níž má hlavní autorský podíl. Je to jeho a má kapitola o vodních a pobřežních makrofytech dolního toku Dyje a Moravy na území České republiky v knize věnované makrofytům celého toku Dunaje a některých jeho přítoků, vydaná Nakladatelstvem

Academia (G. Janauer a kol. 2018; také recenze v Živě 2019, 6: CLXXII).

O pozoruhodných cestovatelských zážitcích se Štěpánem by se dalo popsat hodně dalších stránek, ale až jindy a jinde. Za zhodnocení nepochybně stojí jeho dlouholetá spolupráce se slovenskými hydrobotaniky. Za alespoň krátkou zmínku stojí též zážitky z našich společných účastí na několika mezinárodních konferencích o vodních rostlinách (původně vodních plevelech). Za delší vyprávění pak vylíčení některých kuriózních zkušeností z osmítýdenního pracovního pobytu v Austrálii (1996) a z „Ramsarské“ expedice do Norska (2010). Do naší neoficiální, ale nepochybně účinné zahraniční pomoci přispěl Štěpán cennou hřivnou svým aktivním pedagogickým působením při mokřadní a rybníční části limnologických kurzů, pořádaných každoročně v letech 1986–2007 pro účastníky z rozvojových zemí třeboňským úsekem Botanického ústavu AV ČR ve spolupráci s Limnologickým ústavem Rakouské akademie věd v Mondsee a nizozemskou Univerzitou IHE v Delftu.

O cenných výsledcích Štěpánova působení v třeboňském úseku Botanického ústavu již bylo dost napsáno, ale i zde chci upozornit na jeho hlavní trvalou zásluhu – založení venkovní sbírky mokřadních a vodních rostlin (nyní Botanické zahrady) ihned po Štěpánově příchodu do Třeboně v r. 1976 a mnohaletou následnou péči o ni. K tomu se přidružila pozdější koupě opuštěné a částečně zaplavené písčiny jako vhodného místa k výsadbě ve sbírce předpěstovaných sazenic rostlinných druhů jak chráněných, tak obecně ohrožených nadměrnou eutrofizací nebo znečištěním jejich stanovišť.

Naše zobrazení osobnosti Štěpána Husáka by nebylo úplné bez stručného odkazu na jeho nekonformní občanské postoje, zejména v letech 1968–89. Začít můžeme účastí na brněnské demonstraci 21. srpna 1969, při prvním výročí vpádu „bratrských“ armád do Československa. Tehdy Štěpán jen o vlas stihl utéct zuřivým milionářům, kteří ho chtěli zatknout. Přidat lze jeho trvalou vzájemnou korespondenci s Josefem Svobodou, vědecky nejvýznamnějším exulantem z řad našich brněnských kolegů a přátel, dnes emeritním profesorem univerzity v Torontu. Štěpán byl též pravidelným posluchačem rozhlasové stanice Hlas Ameriky a dopisoval si s autorem jejího populárního pravidelného pořadu Zápisník z USA Martinem Čermákem, což byl pseudonym významného předúnorového kritika komunistické politiky Iva Ducháčka (1913–1988). Od r. 1989 se Štěpán významně podílel na různých aktivitách občanské společnosti města Třeboně, mimo jiné aktivní účastí v přeshraničním partnerství s našimi bezprostředními sousedy v Dolních Rakousích.

Toto vyprávění by nebylo úplné bez zmínek o Štěpánově obětavé manželce Anežce Husákové, která mu jako zemědělská inženýrka byla i oborově blízká. Byla jeho celoživotní oporou a platnou spolupracovnicí při terénních výzkumech a zpracování jejich výsledků. Asi rok a půl po Štěpánovi odešla na věčnost i ona. Oba si zaslouží náš vděk a úctu.